

TALÁLGATÁSOK KÉT ISMERETLEN BABITS-LEVÉL EGYIKÉRŐL

„A tényállás”

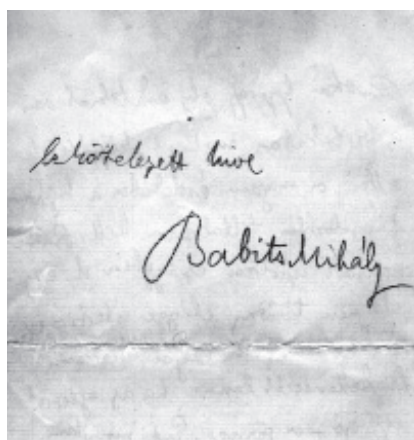
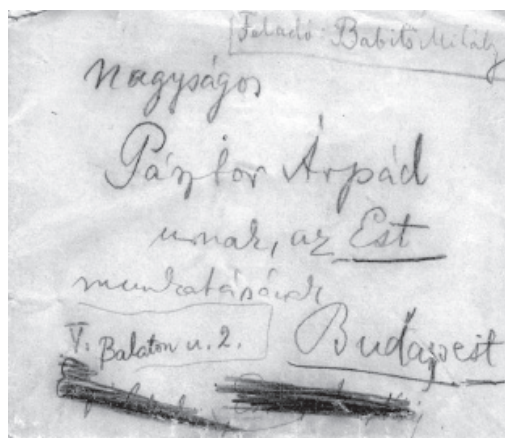
Nem ismerjük, mennyi lappangó Babits-levél létezik akár magángyűjteményekben, akár a tulajdonos tudomása nélkül egy fiókban vagy dobozban. Mostantól e lappangó levelek száma kettővel csökken. Az első levél sajátossága, hogy nem datálták, és postán sem futott, bélyeg és bélyegző nincs a borítékon. Címzett Pásztor Árpád „az Est munkatársa”, cím Budapest, V. Balaton u. 2, feladó Babits Mihály. A kisméretű borítékon található még két szó, amelyeket grafitceruzával kisatíroztak. Egyes betűk, betűrészek azonban a satírozás ellenére vagy kiolvashatók-kivehetőek, vagy sejthetők. A két szó írója lehet egy és ugyanazon személy, de lehet két különböző, sőt akár három is. Szélsőséges esetben ugyanis az egyik kéz írhatta az első szót, a másik a másodikat, a harmadik pedig kisatírozta őket. A kiolvasható vagy sejthető betűk és betűfoslányok logikus elrendezése után az első szó az „Expediálás”, a második „Est ... 16-ig” lehet. Az utólagosan odaírt „V. Balaton u. 2.” címzésről nem tudjuk egyértelműen eldönteni, Babits kézírása-e, vagy másé.

A második levél borítékja hiányzik, a levél megszólítása és tartalma alapján nagy valószínűséggel postán kézbesítették. A dátum Budapest, 1921. április 15., eszerint az *Isteni színjáték Purgatóriumának* (1920) megjelenése után és a *Paradicsom* (1923) megjelenése előtt íródott. A levél feltehetően válasz a kiadó megkeresésére, amelyben ugyan a *Paradicsom* fordításának az elkészültére kérdez rá, de ezzel a három rész egyidejű megjelenítésének a lehetséges időpontját szeretné a költőtől megtudni. Babits levelére a Révai Testvérek Irodalmi Intézete 1921. április 22-án válaszolt, amely a költőt megnyugtathatta. (Babits Mihály levelezése 1921–1923. Sajtó alá rendezte Szőke Mária. Argumentum Kiadó, Budapest, 2014. 35., 37–38. és 2883-as sorszám.)

Az első levél stílusa, helyesírása, megformáltsága Babits zaklatott állapotára enged következtetni. A második levél megfelel a kiadóval szerződésben álló költő hivatalos módorának és írásmódjának. Az első levelet olvasva számos megválaszolhatatlan kérdés merül fel, míg a második tartalma pontosan illeszkedik Babits írói munkásságába, különleges kérdéseket nem vet fel.

Az első levél: a Pásztor Árpádnak címzett levél tartalma

Babits a címzett Pásztor Árpádot arra kéri, hogy amennyiben lehetséges, akadályozza meg, hogy bármi is publikálásra kerüljön „az én ügyemben”, vagy ha ez nem lehetséges, akkor érje el, hogy csak annyi jelenjen meg a másnapi *Est*-ben, amennyire ő, Babits Ruttkai úrnak egy délelőtti levélben lehetőséget adott. Babits egy cikk esetleges megjelenésétől félt, mert állítása szerint „Ruttkai György olyan adatoknak van a birtokában, melyek közzététele ellen [neki, Babitsnak] a maga érdekében a leghatározottabban” tiltakoznia kell. A Ruttkai által ismert adatok Babits szerint „nemcsak kellemetlen[ek], hanem nagyon káros[ak] is

lehet[nek]; éppen ebben a pillanatban.” Babits bizonyos dologról, adatokról ír anélkül, hogy akár a legcsekélyebb utalással felfedné, mik ezek, hogy miről van szó – és nem csupán kellemetlennek, hanem károsnak nevezi a közlés lehetséges következményeit.

Mit tudhatunk a levél tartalma alapján?

A napilap neve – Babits írásától eltérően – nem „Est”, hanem „Az Est” volt. Pásztor Árpád író, hírlapíró 1877 és 1940 között élt, és 1910–21 között többek között a lap munkatársaként dolgozott. Gyakran járt külföldön, számos útleírása és interjúja jelent meg, a maga korában ismert személynek számított. Életrajzi adataiból feltételezhető baloldali érzelmi elkötelezettsége. Ruttkay György – aki Babits levelétől eltérően nem „i”-vel, hanem „y”-nal írta nevét – 1890-ben született, és „Az Est Lapok” külföldi tudósítójaként kapcsolódott az újsághoz. S miután apja, Ruttkay György 1913-ban meghalt, s „Az Est Lapok”-kal közvetlen kapcsolata nem is volt, egyértelmű, hogy a levélben az ifjabb Ruttkay György szerepel. A Balaton u. 2. számú épület ma már nem létezik, helyén az országgyűlési képviselők irodája áll. Korábban „A Személynök utca (a mai Balassi Bálint utca) és a rakpart közötti telekre így épült – az egységes dunaparti panorámára való törekvés jegyében – a Margithídtól északra ma is álló Palatinus-házakkal azonos jellegű épület. Északi testvéreitől csak földszinti árkádsora különböztette meg. Ez a lakóház a második világháborúban olyan súlyosan megsérült, hogy helyreállítása értelmetlen lett volna.” (Adalékok a Lipótváros történetéhez I–II., 1988., 413. oldal.)

Babitsnak a levél egész jellegéből kiolvasható félelme nyilvánvaló, miközben e félelem okáról a legcsekélyebb utalás sem található. Ruttkay Györgyben, akinek aznap délelőtt már írt, nem bíz, ezért fordul Pásztor Árpádhoz közvetlen segítségért. Pásztor Árpádot sem ismerheti személyesen, erre utal a „Mélyen tisztelt Uram” megszólítás, s az „Önhöz fordulok” levélkezdet. Babits a címzésnél még túlzásba is esik, amikor „nagyságos” megszólítással tiszteli meg Pásztor Árpádot. Babits félelme és izgatottsága lehet a magyarázat arra is, hogy kézírása – összehasonlítva a kiadójához írt második levéllel – kapkodó, nem elegáns és grafitceruzával íródott, a boríték címzése kifejezetten csúnya.

Milyen tisztelt Uram,

Önkör forduló, egy
kérelem, egy rámnézve nagyon
kellendően ügyben. Ön bizony-
osan tehet a Dolgozóban valami-
s remélem hogy tesszi is fog-
- az Est, alkalmasint holnap
számában, foglaldozni akas az
én ügyemmel. Nekem az a Dolgozó
nemcsak kellendően, hanem nagyon
káros is lehet; éppen ebben a pilla-
natban. Hozzájárul a Dolgozóhoz hogy
/.

Ruttkai György oly aratóval van
a birtokában, melyet közzététel-
ellen a magam érdekében a legha-
tározottabban tiltakoznom kell. Ruttkai-
kainak is isten az ügyben d. e.;
de nem tudom, eléggé ártéti = e
s' közönség fontosságát. Nekem
legfeljesebb lenne ha az ügyről
egy szó sem jönne. Ezt mondham
Ruttkai urak is. Ha azonban
munkáj alkalmit, akkor csak az új
amelyik ma megírtam Ruttkainak. —
Élőte is közönség a tudósítást
Mogy - e ügyre lehet befűzni a Dolgozó?
Először minél kevesebb közönség
mal. Özpontban tudósítást /.

Budapest, 1921. apr. 15.

Tizen tisztelt Uram!

Megnyugodással értesülök róla, hogy a
Divina Comedia egyre semmi méltó kiállás-
tásban került közönségbe. A Paradiso
fordításán szívesen nélkül dolgozom, mind
átválttal nem muszáj egyezni, hogy az
ebben az értelemben lesz. Ohajtanék
a munkával résztvevő de semmiestresen
így, hogy a szíveség a fordítás jogáért
visszatérjen.

Egy nagyon fontos kérésem van
négy, az új kiadásban d. e. az eddigiekkel
becsült néhány hibát ki akarom javítani
s' ezért mindenesetre kérek idefűzben

levonatokat: úgy a Pokolból mint a
Purgatóriumból. (Megjegyzem, hogy
javítás valószínűleg csak kevés helyen
lesz szükség és a legtöbb lap változat-
lanul fog állni.)

Ha mind a, levélből értesülök
az új kiadás az előzők lesz hasonló
minderesetre felmenő a Purgatórium
kötet illusztrálásának kérdése. Nagyon
kírem, hogy ebben a kérdésben csak
az én tudományom történetik döntős.

Kiváló tisztelttel:

Pálffy Mihály

Babits félelmének és felindultságának lehetséges oka

Babits életéből tizenegynéhány év volt kritikus, amikor róla, számára „káros” információkat tartalmazó cikk megjelenhetett. Ismertként tételezve e kritikus éveket, itt annyit fontos megjegyezni, hogy eme időszak a fogarasi száműzetéstől kezdődik, és 1922 elejéig tart, amikor a rendőri felügyeletet 1922. február 1-jén Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter feloldja.

Babits első büntetése fogarasi száműzetése. Fogaras erdélyi kisváros Brassó közelében, ahol Mikszáth közreműködésével nyílt gimnázium. Babits idehelyezését báró Barkóczy Sándor kultuszminisztériumi államtitkár kezdeményezte, mert a költő az erős központi nyomás ellenére sem volt hajlandó a Mária-kongregációhoz csatlakozni. (A száműzetés okaként ettől eltérő magyarázatok is fellelhetők.) Fenyő Miksa, Ignotus, Hatvany Lajos is felszólal az érdekében, hogy mihamarabb másik állásba kerüljön. Közbenjárásukra három álláslehetőség is felmerül Babits számára, melyek közül az egyiket Szabó Ervin, a fővárosi könyvtár igazgatója ajánlja fel, de mivel mindenképpen tanítani akart, az újpesti állami gimnáziumba került.

Az akkori gyakorlat szerint csak a kongregációhoz tartozó tanárokat helyezték a nekik megfelelő pozíciókba, ezért elterjedhetett a téves nézet, miszerint Babits is így került fel Fogarasról Újpestre. Babits ezt követően sem lépett be a Mária-kongregációba. A büntetés 1908 őszétől 1911-ig tartott, Pásztor Árpád 1911-ben került *Az Esthez*. Valószínűtlen, hogy ez idő tájt írta a levelet.

A második esemény, még bizarrabb. A *Nyugat* 1915. augusztus 16-i számában megjelent *Játszottam a kezével* című verse, amelynek alapján feljelentették. A vád a vers utolsó három sora volt:

„[...] nagyobb örömmel ontanám
kis ujjáért a csobogó vért,
mint száz királyért, lobogóért!”

Babits közlése alapján tudhatjuk, hogy két versvariáns létezik, „a csobogó vért” „lobogó vért” változatban is leírta (Babits, 1994. 5-6. oldal). A feljelentést természetesen nem a csobogó jelző váltotta ki, hanem egy leány kis ujjának a fontossága akár száz király és lobogó ellenében is. Folyamatos sajtóviták után 1916. február 1-jétől tanári állásából felmentették, és Herczeg Ferenc közbenjárására a budapesti tankerületi főigazgatósághoz nevezték ki. Két napig bírta, majd „nagy utánajárássra” szabadságolták. „De épp ezt a csöndet, a légüres teret maga körül nem bírta el az, akit a tévedő közvélemény az elefántcsonttorony költőjének tekintett.” (Éder Zoltán: Babits a katedrán, Szépirodalmi, 1966)

A *Nyugat* 1917. március 1-jén kiadott 5. számát lefoglalták a *Fortissimo* című Babits-vers miatt. A lapszám március 6-án a vádtanács engedélyével megjelenhetett, de a vers oldalai üresen maradtak. Az ügyészség vallás elleni sajtóvétség bűnügyben indított vizsgálatot, az eljárást végül a költő pártfogóinak közbenjárására az igazságügy-miniszter eltörölte.

A kritikus időszak negyedik szakasza 1918. októberének végétől 1922. január utolsó napjai közé esik. Az akkori eseményeknek Babits civilként, közszereplőként, tudósként egyaránt rendkívül aktív résztvevője. 1919. május 2-án a Budapesti Tudományegyetem Bölcsészeti Karán a modern magyar irodalom és világirodalom rendes tanárává nevezik ki. 1918. október 13-án a Petőfi Társaság tagjává választják, majd 1920. február 21-én Móricz Zsigmonddal együtt a Petőfi Társaságból kizárják. 1919. december 5-én a középiszkolai tanári fegyelmi bizottság vizsgálatára a III. kerületi állami főgimnáziumba berendelik. A vád a proletárdiktatúra alatt tanúsított magatartása: „a proletárdiktatúra szerveitől az egyetemi tanári állást elvállalta, s így a proletárdiktatúra önkéntes támogatásának min-

den tényálladéka volt megállapítható; továbbá, hogy mint író olyan cikket (Az igazi haza. Új Világ, 1919. február 15.) írt, amely a tapasztalatlan ifjúsági lelkiületben végzetes kárt okozott” (A cenzúra árnyékában, 1966., 108. oldal). Első büntetesként a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. március 31-én nyugdíjának elvesztésére ítéli. Korábban nyugdíjáról már lemondott, így a büntetés csak formális, de büntetőügye nem zárul le, hanem az államrendőrségre kerül át, és folytatódik. Többször kihallgatják, rabosítják, és állandó rendőri felügyelet alá helyezik.

Ismét Fenyő Miksa avatkozik közbe. Vass József kultuszminiszterhez 1922. január 11-én írt levelében felháborodásának ad hangot: „Az történt, hogy Babits Mihályt vagy három hét előtt beidézte a rendőrség toloncházi osztálya és egy régebbi verséért, melyben a rendőrszellem lázítást vélt felismerni, most, csaknem három évvel a vers megírása után eljárást indít meg – tehát nem az ügyészség – s Babitsot büntetéssel sújtotta, ami abból áll, hogy mint a fennálló társadalmi rendre veszélyes egyént »nyilvántartja«. Igaz, ez a legenyhébb büntetés, de nekem azóta az az érzésem, hogy nem kérek abból a rendből, melyre Babits költészete veszélyes lehet. Nyilvántartják a legnagyobb magyar költőt, aki ha verseit nyugati nyelven írná, ma a Nobel-díj kitüntetettje volna, Dantenak utolérhetetlen fordítóját, majdan jobb, belátásosabb időben az ország büszkeségét...” (A vádlott: Babits Mihály, 1996. 462. oldal.)

Vass József gyorsan és határozottan reagál: „... azonnal érintkezésbe léptem az illetékes rendőrhatósággal. Teljesen igazad van. Babits óriási költői egyénisége külön elbírálást érdemel. Örömmel közlöm Veled, hogy e felfogásomnak sikerült érvényt szereznem: Babits töröltetett abból a szégyenletes listából...” (Uo.: 463. oldal.)

A Babits-levél tartalma alapján nem érdektelen *Az Est* sorsa. A lap teljhatalmú ura Miklós Andor volt. A proletárdiktatúra kezdetén Bécsbe emigrál, a lapkiadás felelősének Szép Ernőt és a korábbi irodalmi szerkesztőt Mikes Lajost nevezik ki, akit később a visszatérő Miklós Andor nélkülözhetetlennek tartott. *Az Est* 1919. május 14-én jelenik meg utoljára, miközben a Rákóczi úti szerkesztőség helyiségeiben a Marx-fordítóbizottság dolgozik. A proletárdiktatúra bukása utáni tisztogatást, ha fizikai és politikai nehézségek árán is, de a kiemelkedő alkalmazkodó képességű Miklós Andor nemcsak hogy túléli, hanem nem kevés – finoman szólva – ravaszszággal *Az Est* visszaszerzése után a reggeli *Pesti Napló*, az esti *Magyarország*, továbbá az *Athenaeum Rt.* is érdekeltségébe kerül (Bánáti Ágnes – Sándor Dénes: A százesztendő Atheneum 1868–1968.)

Konklúziók

A Babits-levél célját és idejét könnyű lenne megfejteni, ha 1910-1921 között – amikor Pásztor Árpád *Az Est* munkatársa volt – találhatnánk akár Ruttkay György jelzéssel, akár anélkül olyan írást, amelyik Babitsról addig nem ismert, rá nézve kompromittáló történetet tartalmaz. Ilyen írást azonban nem találtunk, amiből két következtetés adódhat. Az egyik: a Ruttkaynak és Pásztornak írt levelek hatásosak voltak, azaz vagy Ruttkay tekintett el a megjelenéstől, vagy Pásztor Árpád tudta elintézni, amit tőle Babits kért – esetleg a szóban forgó cikk Babits neve nélkül jelent meg, és így az írója nem, vagy csak feltételesen ismerhető fel. A másik: figyelmetlenek voltunk, és nem vettük észre a levél és a megjelent cikk közötti kapcsolatot.

Direkt bizonyítás híján csupán találgathatunk. A Babitsot ért ismert negatív események mindegyikét személyes büntetés követte. Három közülük (fogarasi száműzetés, csobogó-lobogó vér, *Fortissimo*) egyértelmű és konkrét esemény, ahol a hatalom felháborodásának az okai ismertek, azokat kiegészíteni és a költő helyzetét még kellemetlenebbé tenni csekély valószínűséggel képzelhető el. Babitsnak a proletárdiktatúrát megelőző őszi ese-

ményekben játszott szerepe lehet a megoldás, vagy maga a Tanácsköztársaság időszaka, amikor sok minden történhetett vele, amiről ismeretünk nincs.

Jobb híján megengedünk magunknak egy feltételezést. Végigolvasva Babits Mihály 1910 és 1922 közötti élettörténetéről szóló írásokat, feltűnt egy lényegtelennek látszó, de érdekes esemény. Mikes Lajos az újságírás, a műfordítás mellett színpadi művet is írt, amelyet hosszú ideig *Nem lesz bankett* címmel csak olvasni lehetett, míg 1919. május 31-én, a proletárdiktatúra idején bemutatták. A premieren Babits Mikes Lajos páholyának vendége volt. Mikes politikai szerepvállalása és megítélése alapján a hozzáköthető kapcsolat később kompromittáló lehetett, vagy lehetett volna.

Utószó

A Babits-levél borítékján szereplő, pontosan nem értelmezhető, feltehetően utólag odaírt „V. Balaton u. 2.” címzés lehet félrevezetésre alkalmas információ. Tudniillik az 1923-ban alapított, majd 1929-től működő Baumgarten-alapítványban Babits Mihály kurátortársa Basch Lóránt volt, aki éppen az ötödik kerületi Balaton utca 2-ben lakott. (A Baumgarten Ferenc Irodalmi Alapítvány alapító oklevele, Bp., 1928.) Babitsnak az Alapítvány indulásakor a hatalommal nézeteltérései ugyan voltak, de a borítékon és a levélben szereplő nevek alapján az 1929-es év a levélírás időpontjaként nem valószínű. Habár bármi megtörténhetett. Akár még az is, hogy a költő, vagy valaki más jegyzetpapír helyett a kezében lévő, sok évvel korábban írt levélborítékra ráírta a kurátortárs címét. Még az is meglehet, hogy korábban Pásztor Árpád is a Balaton u. 2-ben lakott. A rejtélyt majd a véletlen oldhatja meg.